

๑

คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

กรุงเทพฯ ๑๐๑

บทวิจารณ์
รางวัลกองทุน
หม่อมหลวงบุญเหลือ
เทพยสุวรรณ
ปี ๒๕๕๒

โครงการวิจัย เครื่องช่วยการวิจารณ์ศิลปะ
การวิจัยและพัฒนา (สกว.)

ความเห็นของคณะกรรมการตัดสิน
บทวิจารณ์วรรณกรรม ประจำปี ๒๕๕๒

ที่ประชุมคณะกรรมการตัดสินรางวัลบทวิจารณ์วรรณกรรม ประจำปี ๒๕๕๒
มีมติให้บทวิจารณ์เรื่อง เล่ห์เพทุบายของ 'ที่อื่น' ของ จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร ได้รับ
รางวัลชมเชย ประจำปี ๒๕๕๒ ทั้งนี้เหตุผลดังต่อไปนี้

ผู้เขียนบทวิจารณ์เรื่อง "เล่ห์เพทุบายของ 'ที่อื่น'" มีความกล้าในการเลือก
วรรณกรรมที่มีความซับซ้อนมาวิเคราะห์โดยมีมุมมองในการตีความที่แปลกใหม่
บทวิจารณ์มีประเด็นในการนำเสนอมีโครงสร้างและการลำดับความเป็นขั้นตอน
สามารถกระตุ้นผู้อ่านให้เกิดความคัดค้านเนื่องเกี่ยวกับวรรณกรรมนั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการจึงเห็นสมควรให้บทวิจารณ์ของ
จิรัฏฐ์ เฉลิมแสนยากร ได้รับรางวัลชมเชยบทวิจารณ์วรรณกรรม ประจำปี ๒๕๕๒

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๒

รายนามคณะกรรมการพิจารณาตัดสิน
บทวิจารณ์ภาพยนตร์และละครดีเด่น
ประจำปี ๒๕๕๒

อาจารย์นิศยา มาสะวิสุทธิ	ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธเนศ เวศร์ภาคา	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตรีนันท์ บุญขจร	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จาตุรี ตั้งศรัทธี	กรรมการ
อาจารย์ ดร.สุรเดช โพธิ์อุดมพันธ์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา เกียรติไกรเพชร	กรรมการ

เล่ห์เพทุบายของ ‘ที่อื่น’

จิรัฏฐ์ เกลิมแสนชากร

ถึงแม้ว่ารวมเรื่องสั้น ‘ที่อื่น’ ของกิตติพล สรียกานนท์ จะไม่ได้สร้างแรงกระเพื่อมที่รุนแรงนักเมื่อครั้งที่พิมพ์ออกมาปี พ.ศ. 2550 แต่ก็มีกรกล่าวถึงกันอยู่เนืองๆในหมู่นักอ่านวรรณกรรมไทย รวมเรื่องสั้นเล่มนี้ประกอบไปด้วยเรื่องสั้นจำนวน 12 เรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องเล่าสั้นๆช่วงหนึ่งของชีวิตตัวละครที่ไร้ชื่อ ซึ่งใช้สรรพนามเพียง ‘เขา’ และ ‘เธอ’ ให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความตายไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง

ความตายที่ร้ายแรงเรื่องสั้นทั้งหมดนี้เข้าด้วยกันก็มีความตายที่มีนัยสำคัญมากไปกว่าเพียงแค่เป็นการตายของ ‘ใครคนใดคนหนึ่ง’ แล้วส่งผลถึงอีก ‘คนหนึ่ง’ เท่านั้น เพราะก่อนที่ไปถึงจุดนั้นได้จะต้องสอกลเลือกที่พอหุ้ยอยู่เป็นชั้นๆเสียก่อน และในแต่ละชั้นนั้นก็สัมพันธ์กันอย่างมีความหมาย

ชั้นที่หนึ่ง การเล่าเรื่องผ่านภาษาและสัญลักษณ์ในลักษณะ ‘สรวงท่าที’

“หากหนังสือเล่มนี้จะยากต่อการอ่าน นั่นอาจไม่ได้เป็นเพราะการใช้ภาษา ไม่ได้เป็นเพราะการแอบซ่อนสัญลักษณ์ และไม่ได้เป็นความอ่อนด้อยในการสื่อสาร หากหนังสือเล่มนี้จะยากต่อการอ่าน ข้าพเจ้าเห็นว่ามันจะเป็นเพราะความเหนียวอาย หรือสรวงท่าทีมากกว่าสิ่งอื่นใด” (จาก คำนำ)

การใช้ภาษาในเรื่องสั้นทั้ง 12 เรื่องเป็นภาษาของการเล่าเรื่องที่อ่านง่าย และผู้เขียนใช้เทคนิคในการแบ่งเรื่องออกเป็นส่วนๆ (Segmentation) อันเป็น

วิธีการเล่าเรื่องของภาพยนตร์ ซึ่งช่วยเสริมสานให้เรื่องมีเสน่ห์ชวนติดตาม ชำนาญ มีภาษากริยาเพื่อใช้บรรยายบรรยายกาสนในเรื่องช่วยให้เกิดภาพและอารมณ์ตามไปได้อย่างชัดเจน เช่น ประกาศระอับระอับบนผิวหนังหน้าของแม่น้ำที่เหมือนดวงอาทิตย์เล็ก ๆ น้บนด้านดวงส่องแสงแทงตา (การแสดง หน้า 26) หรือ ดวงอาทิตย์ทอดแสงรำไรตรงขอบฟ้า เหมือนหยดน้ำค้างกำลังทิ้งตัวลงมาตามแรงโน้มถ่วง เพียงครู่เดียวดวงอาทิตย์ก็พลันเปลี่ยนเป็นสีชมพู (ชั่วคราว หน้า 44) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ผู้เขียนประ โปรยไว้ตลอดทุกเรื่อง ซึ่งชวนให้ตีความและขบคิดมากกว่าจะทำลายให้เรื่องอ่านยาก(ดังจะกล่าวต่อไป)

ส่วนประการหลังของคำนำที่ว่า ผู้เขียน ‘สงวนท่าที’ ในการเล่าเรื่องนั้น ถ้าหากจะกล่าวให้ครบก็คือ ผู้เขียน ‘ไม่สงวนท่าที’ ในการเล่าเรื่องผ่านภาษาในลักษณะ ‘สงวนท่าที’ นั่นคือเลือกที่จะเล่าเพียงบางส่วน เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนถูกผลักออกมาขึ้นเป็นผู้สังเกตการณ์โดยไม่สามารถคาดเดาได้ว่าตัวละครจะดำเนินไปสู่จุดใด บางครั้งอาจรู้สึกอึดอัดในความคลุมเครือของเรื่องราวที่เกิดขึ้น คำนึงไป และจบลงอย่างไม่มีที่ไปที่ไป จะโคยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ภาษาในแบบ ‘สงวนท่าที’ เช่นนี้แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดในการเล่าเรื่องที่มีอำนาจบางอย่าง ‘อนุญาต’ ให้เล่าเรื่องไปได้เพียงเท่านั้น ซึ่งอำนาจดังกล่าวก็คืออำนาจของระบบอุปถัมภ์และระบบราชการในสังคมไทย

ผู้เล่าเรื่องสอดแทรกการใช้อำนาจดังกล่าวผ่านตัวละครที่เป็นข้าราชการ หรือไม่ก็ถูกคนในราชการใช้อำนาจ เช่น ‘เขาหิบบัตรในกระเป๋าต๋างค์ส่งให้พร้อมกับมองหน้ากลับไป เมื่อเห็นตราสัญลักษณ์ชัดเจนเต็มตา ท่าทีของตำรวจเปลี่ยนไปในทันที ตำรวจละล้าละลักกล่าวขอโทษก่อนจะทำความเคารพแล้วโบกมือเป็นสัญญาณให้เขาขับรถต่อไป’ (เรื่องที่ขโมยมาหน้า 10) หรือ ‘ตำรวจหันมาพูดกับเขาว่า ห้ามไปไหน ถ้ากลับมาแล้วเห็นว่ามีอันอยู่ที่เดิมละเป็นเรื่องแน่’ (การแสดง หน้า 27) หรือ ‘เขยยืนอยู่ตรงหน้าประตูทางเข้าที่ถูกคล้องโซ่เอาไว้จากข้างใน เหนือศีรษะขึ้นไปเป็นป้ายเหล็ก

ซึ่งเขียนด้วยลายมือลวกๆ ว่า สถานที่ราชการ 'ไม่มีกิจห้ามเข้า' (ช่วงกาล หน้า 43) หรือ 'เขาส่งเสื้อผ้าในลังให้กับน้องเป็นเสื้อคอพระราชทานและเสื้อผ้าฟรีของพ่อ' (ภาพปรากฏ หน้า 71) หรือ 'ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมดกำลังได้รับการแก้ไขกันอยู่' ประโยคสุดท้ายจบลงด้วยการหยิบยืมคำศัพท์ทางราชการมาใช้ (การเดินทาง หน้า 85) และที่เห็นชัดเจนที่สุดในการแสดงนัยยะทางอำนาจในระบบอุปถัมภ์ก็คือเรื่อง 'ที่อื่น' ซึ่งชายคนหนึ่งได้เดินเข้าไปในสถานีตำรวจ เพื่อแจ้งความว่าหญิงสาวแปลกหน้าที่เขาเพิ่งได้รู้จักกันนั้นหายตัวไประหว่างทางที่เธอพาเขาไปชมน้ำตก ในตอนท้ายเรื่อง เมื่อตำรวจนายหนึ่งไปตรวจสถานที่เกิดเหตุ แล้วกลับมามอบตำรวจอีกคนว่าไม่พบร่องรอยใดๆ 'นายตำรวจที่โต๊ะทำท่าเหมือนกำลังนึกตรึกตรองอะไรอยู่ครู่หนึ่ง ก่อนจะพูดไปว่าถึงอย่างไรแล้วทางตำรวจคงไม่สามารถปล่อยให้เขากลับไปได้ในตอนนี้' น้ำเสียงที่เป็นมิตรจบลงแค่นั้น เขาได้ยื่นเสียงสนั่นร้องเท้าของนายตำรวจร่างท่วมซึ่งเดินวนเวียนอยู่ด้านหลัง และรู้สึกได้ถึงสายตาที่เหมือนจะตามองจ้องมองทะลุพนักเก้าอี้ไปสู่หัวใจที่เริ่มเต้นไม่เป็นลำดับของเขา (หน้า 58) เรื่องจบลงเพียงแค่นั้น ดังนั้นจึงไม่อาจตอบได้ว่า เขาไปสถานีตำรวจเพื่อที่จะแจ้งความ เพื่อบอขตัว หรือไม่ก็อาจมีความเข้าใจผิดอะไรบางอย่าง เพราะเขาได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้ตำรวจสองนายฟังขณะที่อยู่โรงพัก ซึ่งดูเหมือนอยู่ในสถานะที่ถูกละเลย แต่ไม่ว่าเขาจะไปโรงพักเพื่ออะไร เขาก็ได้ตกอยู่ในอำนาจของตำรวจเรียบร้อยแล้ว

ถ้าหากตีความว่าระบบอุปถัมภ์เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสังคมไทยมาช้านานจนไม่อาจ 'จัดจีน' หรือเปลี่ยนแปลงได้แล้ว นัยยะของอำนาจดังกล่าวจึงถูกใช้แทนในหลายๆ สถานการณ์ เช่น การให้อำนาจอยู่ในมือของคนขับรถสองแถวในเรื่องสั้น 'เข้าเมือง' ที่ขับแข่งกันเพื่อรับผู้โดยสารให้มากที่สุดในแต่ละเที่ยว โดยที่ผู้โดยสารบนรถแต่ละคันทำอะไรไม่ได้ จำยังนั่งเฉยๆ จะเห็นได้จาก 'ใบหน้าคนหลับ หรือใบหน้าของคนที่ยาจีนเสมือนว่าเป็นเหตุการณ์ธรรมดาๆ ซึ่งเกิดขึ้นกับพวกเขาทุกวัน' (หน้า 20)

หรือจากเรื่อง 'มาตรการ' ก็แทนอำนาจให้อยู่ในมือของผู้มีอิทธิพล
เถื่อนที่ 'เขา' ถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลในห้องดินค้อนเข้าไปจนมุมในซอกคอก ผู้เล่า
ไม่ได้บอกว่า 'เขา' เคยมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มอิทธิพลนี้มาก่อนหรือเป็นเพียง
ความเข้าใจผิด แต่เขาก็ต้องจำยอมในสถานการณ์นั้น "ชายผมขาวช่วยทบทวน
ความจำให้กับเขา เพียงแต่สำเนียงแปร่งหูของชายผมขาวทำให้เขาต้องตั้งใจฟัง
อย่างมาก เพื่อที่จะเข้าใจเนื้อความทั้งหมด...เขาพบว่ามิเหตุการณบางอย่างใน
นั้นที่ดูขัดแย้งในตัวเอง แต่เขาก็ไม่ได้โต้แย้งหรือขัดจังหวะ เขาคิดว่าความไม่
สมเหตุสมผลในตัวเรื่องนั้นน่าจะมาจากความเข้าใจผิด...เขารู้สึกสมเพชตัวเองที่
ถ้อยคำอ่อนค้อยของคนที่เขาแทบไม่รู้จักกำลังทำหน้าที่เป็นคำพิพากษา มัน
เปลี่ยนให้เขาเป็นคนแปลกหน้าผู้ใดเดี๋ยวกำลังจะจบชีวิตลงในอีกไม่ช้า'
(หน้า 78)

กลุ่มคนชนชั้นกลางระดับล่าง โดยเฉพาะที่เป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย มี
ความเป็นอยู่ที่ไม่ถึงกับอดอยากแต่ก็ไม่ได้จัดว่าร่ำรวย เป็นกลุ่มคนที่มียศ
ตำแหน่งที่น่าเชื่อถือและมั่นคง ในขณะที่เขาก็กังหนัดไม่ได้มีอำนาจมากมายที่จะทำ
อะไรได้มากนักนอกจากทำงานไปตามคำสั่ง

สถานะและสภาวะอัน 'กำกวม' ของตัวละครเช่นนี้ผู้เขียนได้สอดแทรก
เข้ามาในเชิงสัญลักษณ์ไว้มากมายหลายแห่ง เช่น ใช้ในการบรรยายบรรยายภาพที่
หมอลงจอดในเรื่อง 'เข้าเมือง' เวลาโพล้เพล้อันเป็นเวลาเปลี่ยนผ่านระหว่าง
กลางวันกับกลางคืนในเรื่อง 'เรื่องที่ยโมกษมา' เวลาเข้ามิดกันเป็นช่วงเวลา
เปลี่ยนผ่านจากกลางคืนไปสู่กลางวัน เช่นเรื่อง 'คืนหนึ่ง' เป็นต้น

นอกจากบรรยายภาพแล้ว ผู้เขียนยังให้นวนและรถไฟในเชิงสัญลักษณ์
เพื่ออ้าให้เห็นถึงสถานะและสภาวะที่ 'กลับไม่ได้ไปไม่ถึง' ของตัวละครที่
เกิดขึ้น เพราะถนนและรถไฟคือพื้นที่ที่อยู่ตรงกลางระหว่างจุดเริ่มต้นและ
จุดหมายปลายทาง ซึ่งตัวละครเองก็ไม่ว่าจุดใดคือจุดเริ่มต้นและจุดใดคือ
จุดหมายปลายทาง

ในเรื่องของนามธรรมก็ถูกนำมาวางไว้ควบคู่กันไปด้วยเช่นกัน เช่น ความทรุดโทรม/งตาง, ความจนง/กระจ่างชัด, การบิดเบือน/ซบซบซบ, เหตุผล/เมามาย, ความฝัน/ความจริง เป็นต้น

การที่ผู้เล่าเรื่องเล่าอดีตของตัวละครหรือไม่ตัวละครเองก็นึกย้อนไปยังอดีตของคนนั้น ก็ถือเป็นสัญลักษณ์การ 'กลับไปกลับมา' ในมิติของเวลา เช่น ความทรงจำของเขาเกี่ยวกับงานศพครั้งนั้นร่าเริงเต็มที่ที่เขาไม่อาจบอกได้ว่าเขารักแม่และเสียใจ เพียงแต่เขารู้แน่ชัดอย่างหนึ่งว่าถ้าแม่ของเขาตายลง ณ ตอนนี้ ความตายของแม่ย่อมมีความหมายแตกต่างจากตอนนั้นอย่างมากมายแน่นอน" (ภาพปรากฏ หน้า 70)

นี่จึงไม่น่าแปลกใจที่เมื่อได้อ่านรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ครั้งแรกแล้วทำให้รู้สึกซาบซึ้งทึ่งไม่ทราบถึงที่มาที่ไปหรือจุดจบของตัวละครที่แน่ชัด บางครั้งอาจเผลออารมณ์และการกระทำของ 'เขา' และ 'เธอ' ผิดคาดไปจากความเป็นจริง นั่นก็เป็นเพราะผู้เขียนใช้ภาษาและสัญลักษณ์ในการแสดงให้เห็นถึงสภาวะและสถานะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออกของกลุ่มคนชนชั้นกลางระดับล่างที่ถูกอำนาจของระบบอุปถัมภ์และระบบราชการครอบงำ จึงทำให้ผู้อ่านรู้สึกกลืนไม่เข้าคายไม่ออกกับเรื่องราวทั้งหมดนั้นด้วยเช่นกัน

ชั้นที่สอง ภาพแทนความไร้สมรรถภาพของอำนาจในระบบอุปถัมภ์และระบบราชการ

หน่วยปัจเจกบุคคลนั้นไม่เคยแยกส่วน แต่อยู่อย่างเชื่อมโยงระหว่างกันผ่านทางวัฒนธรรม ผ่านทางอารยธรรม ผ่านทางความรู้ในคน ผ่านทางภาพแสดงแทน ที่ไหลเวียนในสังคม (on dialogue: เดวิด โบห์ม แนะนำโดย ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย)

หากจะมองในระดับผิวเผินแล้ว รวมเรื่องสั้นที่อื่น พูดถึงปัญหาในชีวิตของคนในระดับปัจเจกบุคคล กล่าวคือ พูดถึงการสูญเสียความสัมพันธ์หรือไม่ก็

การตายของคนที่รัก ซึ่งส่งผลกระทบต่อจิตใจของตัวละคร โดยส่วนตัวเท่านั้น เหตุการณ์ต่างๆมิได้เกิดผลกระทบในสังคมวงกว้างแต่อย่างใด

แต่ด้านองให้ลึกลงไปในความสัมพันธ์ของตัวละครที่มีต่อกันแล้ว รวมเรื่องสั้นที่อื่นมีความเกี่ยวเนื่องในระดับสังคมอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะการละเมิดเส้นของศีลธรรมในสังคมที่ยึดถือกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการขบถของปัจเจกบุคคล

ความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ได้กระทำผ่าน 'ภาพแทน' กล่าวคือ ภาพแทนของอำนาจระบบอุปถัมภ์และระบบราชการในระดับปัจเจกบุคคล ก็คือ หัวหน้าครอบครัว ในที่นี้หมายถึงฝ่ายชายที่เป็น 'สามี' และเป็น 'พ่อ' ซึ่งเรื่องสั้นส่วนใหญ่ได้ทำให้ตัวละคร 'เขา' สูญเสียความเป็นชาย (อำนาจ) ลงไปในหลายๆด้าน

ที่โดดเด่นในหลายเรื่องสั้นก็คือการคบชู้ แต่เป็นการคบชู้ที่ฝ่าย 'เธอ' มักเป็นผู้เลือก เพราะเนื่องจากฝ่าย 'เขา' เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ เช่น เรื่องสั้น 'เรื่องที่ยับยั้งมา' เขาซึ่งเป็นตำรวจได้ยกไปปฏิบัติหน้าที่ แล้วเกิดปะทะเข้ากับคนร้ายจนถูกยิงที่ช่องท้อง "เขารอดชีวิตมาได้อย่างหวุดหวิด เขาได้เลื่อนขั้น แต่กลับต้องสูญเสียขีวิตส่วนนั้นไป" (หน้า 15) หรือจากเรื่อง 'ชั่วกาล' หลังจาก que พ่อแม่ของ 'เธอ' ตายก็ย้ายเข้ามาอยู่บ้านหลังเดียวกับ 'เขา' ซึ่งเป็นญาติห่างๆ เขาเป็นครูอยู่โรงเรียนประถม ส่วนเธอเป็นพนักงานห้างสรรพสินค้าเล็กๆในตัวเมือง ดูเหมือนทั้งสองจะชอบพอกันดี เพียงแต่ "เขาก็ไม่เคยบอกกับเธอว่าวันเวลาเหล่านั้นมีความหมายมากเพียงใด" จนวันหนึ่ง "เธอบอกกับเขาว่า การมีชีวิตอยู่ร่วมกับเขามันช่างว่างเปล่า เป็นความว่างเปล่าที่เลวร้ายยิ่งกว่าความทุกข์ทรมานในช่วงเวลาที่เธอต้องอยู่เพียงลำพังก่อนหน้านั้นเสียอีก" (หน้า 47) เธอจึงไปคบชู้กับคนในราชการคนหนึ่ง

บางเรื่องให้ภาพแทนของอำนาจระบบอุปถัมภ์และระบบราชการอยู่ในสถานะของ 'พ่อ' เช่น ในเรื่อง 'ภาพปรากฏ' ที่หลังจากพ่อเขาตาย เขาก็ได้

กลับไปยังบ้านพ่อเพื่อเก็บข้าวของของพ่อที่ไม่ก็ขึ้น โดยให้ข้อมูลว่าพ่อของเขาได้ทำงานอยู่ที่กรมประชาสัมพันธ์

การสูญเสียสติสัมปชัญญะและความทรงจำก็ถูกนำมาใช้เป็นภาพแทนด้วยเช่นกัน เช่นในเรื่อง 'การแต่ง' ที่ 'เธอ' จ้างให้ 'เขา' มาเป็นไม้กั้นหมาจากการดอขายของชายผู้หนึ่ง (ซึ่งคาดเดาได้ว่าเป็นคนในเครื่องแบบ) ที่มีเมียอยู่แล้ว ซึ่งเขาก็เลือกที่จะทำ แต่ก็ทำไป 'เพราะไม่มีเหตุผล' (หน้า 25) ซึ่งตัวเขาเองก็สับสนว่า 'เขามาทำอะไรอยู่ตรงนี้ เขามาที่นี่ทำไมกัน เขารู้ลึกกว้างเปล่า สับสนและมีนั่ง กระทั่งก้าวข้ามจากปากฝั่งหนึ่งมายังอีกฝั่งหนึ่งอย่างไม่หันรู้สึกตัว'

ที่เห็นอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมามากที่สุดก็คือเรื่อง 'อนาถ' ที่แสดงให้เห็นว่าระบบอำนาจของทางราชการไม่ได้มีสมรรถภาพในการแก้ไขปัญหาตามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ถึงแม้ว่าผู้เขียนมิได้ออกชื่อจังหวัดโดยตรง แต่ก็บรรยายว่าสถานการณ์บางอย่างในเรื่องที่บ่งชี้ไปได้ เช่น เขาเดินทางไปงานศพของเพื่อนในจังหวัดหนึ่งที่ "คงจะจริงอย่างที่ใครๆพูดว่าถ้าไม่ใช่คนที่อาศัยอยู่หรือมีฐานะจำเป็นก็คงไม่มีใครไปที่นั่นอีกแล้ว มีทหารยืนอยู่เต็มทุกผู้ ตั้งแต่ผ่านเข้าสู่เขตเสี่ยง" (หน้า 97) และเมื่อเขาไปถึงวัดก็เห็นพลทหารยืนคุมอยู่จนเขาคิดว่าวัดได้กลายเป็นค่ายพักทหารไป อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีทหารอยู่เต็มไปหมดในหลายพื้นที่ ก็ไม่สามารถทำให้เหตุการณ์สงบลงได้ ซึ่งเห็นได้จาก การที่เขาตื่นเข้ามาอีกวันหนึ่งแล้วพบกับเหตุตบวางระเบิดของคนร้าย

ท้ายที่สุดแล้ว ไม่ว่าการขบถของปัจเจกบุคคลต่อระบบศีลธรรม หรือ การแสดงให้เห็นว่าภาพแทนอำนาจในระบบอุปถัมภ์และระบบราชการไร้สมรรถภาพ ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดผลใดๆในทิศทางที่ดีขึ้น ตัวละครในบางเรื่องเมื่อครบซึ้งแล้วก็แยกย้ายอย่างกล้าก๊วกลับเพื่อกลับไปอยู่กับสามีภรรยาเดิมของตนตามเดิม เช่นจากเรื่อง 'การเดินทาง' หรือบางเรื่องการมีผู้กลายเป็นแค่เรื่องเล่าตลกๆ เช่นเรื่อง 'เรื่องที่ขโมยมา' หรืออย่างหนักที่สุดก็จบลงด้วยความตายจากเรื่องเดียวกันนั้น

ดังนั้น การสูญเสียหรือการตายไปของภาพแทนอำนาจในระบบอุปถัมภ์ และระบบราชการไม่ได้ทำให้ชีวิตของตัวละครเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หากแต่ กลับยังทำให้ตัวละคร ‘ทำอะไรไม่ได้’ นานกว่าเดิม อย่างดีก็อยู่อย่างอมทุกข์อม โศกกับหน้าดำเนินชีวิตเหมือนที่เคยเป็นมาต่อไป นั่นแสดงให้เห็นว่า เมื่อใด ระบบอุปถัมภ์และระบบราชการ ไร้สมรรถภาพ ปังเจกบุคคลก็ไร้สมรรถภาพ ตามไปด้วยนั่นเอง

ขั้นที่สาม ทางออกของปังเจกบุคคลคือการเดินทางไป ‘ที่อื่น’

พฤติกรรมของตัวละคร ในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ มีลักษณะร่วมกันก็คือ ตกอยู่ในสถานการณ์หรือเหตุการณ์บางอย่างที่ต้องใกล้ชิดกับความตาย หรือไม่ ตัวละครก็เป็นฝ่ายตายเสียเอง และไม่ว่าจะกรณีใด ผู้เขียนเล่าเรื่องออกมาด้วย น้ำเสียงราบเรียบ บางครั้งดูเหมือนว่าตัวละครแสดงออกอย่างปกติธรรมดาหรือ เฉยชา แม้ว่าจะเจอความตายค่อหน้าต่อตาหรือกับตัวเองก็ตาม นั่นเป็นเพราะ พวกเขาต่างเดินทางมาสู่จุดที่กลับไม่ได้ไปดังในชีวิตที่ดำรงอยู่ ทั้งตำแหน่งแห่ง ที่ของเขาในสังคม (การเป็นชนชั้นกลางระดับล่างและข้าราชการชั้นผู้น้อย) หรือ ตำแหน่งแห่งที่ของเขาในระดับบุคคล (การเป็นคู่และการสูญเสียคนที่รัก)

ตัวละครในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้จึงหาทางออก หรือ ‘ที่อื่น’ เพื่อแก้ปัญหา ในชีวิตที่เผชิญอยู่ ซึ่งโดยสรุปแล้วทางออกของเรื่องสั้น 12 เรื่องนี้มีอยู่ด้วยกัน 3 ทางคือ

หนึ่ง ตัวละครอยู่ในสถานะ ไม่อาจขัดขืนหรือมีสิทธิ์เลือกได้ ฉะนั้น ทางออกของพวกเขาก็คือ ‘จำยอม’ กับสิ่งที่ไม่อาจควบคุมได้ เช่นจากเรื่อง ‘ฆาตกรรม’ ที่ ‘เขา’ ถ้าตั้งจะถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลฆ่า ซึ่ง ‘เขา’ รู้สึกราวแหวนและ เสียชีวิต แต่ข้าทั้งสองข้างที่จมอยู่ในเงื้อมเงาของความตายกลับขยับเขยื้อน ไปไหนไม่ได้ และปากของเขาก็หนักเกินกว่าจะเอื้อนเอ่ยขอชีวิต’ (หน้า 78)

หรือจากเรื่อง 'ในวันที่อากาศดี' เขาได้ประสบอุบัติเหตุขณะขับรถกลับจากงานแต่งงานของลูกสาว 'เขารู้สึกเหนื่อยล้า และพยายามมองหาความง่วงงามที่จะยึดเหนี่ยวตัวเขาไว้กับการเดินทาง เขาคังใจมองทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อว่าวันรุ่งขึ้นเขาอาจจะไม่ได้ตื่นขึ้นมามองภาพเหล่านั้นอีกครั้ง' (หน้า 65) ดังนั้น 'ที่อื่น' ของตัวละครในสภาวะนี้ก็คือการอยู่ที่ใดก็ได้ตามแต่อำนาจเหนือพวกเขาจะพาไป

สองคือตัวละครยังพอจะควบคุมชะตาชีวิตของตนได้ แต่พวกเขาก็เลือกทางออกด้วยความตาย เช่นจากเรื่อง 'เรื่องที่ขโมยมา' เขาฆ่าเมียของเขาที่ไม่มีรู้ อันเป็นความรู้สึกผิดที่เนื่องมาจากเขาไร้สมรรถภาพทางเพศ เขาจึงไม่อาจทนต่อสภาพเช่นนี้ได้อีกต่อไปจึงตัดสินใจ 'กล่าวขอโทษคนขับแท็กซี่สำหรับการจบชีวิตที่นำเศร้าในรถคันนี้ คนขับสังเกตเห็นวัตถุสีดำในมือของเขา และในช่วงขณะสั้นๆ ก่อนคำกล่าวจะสิ้นสุดลง เสียงปืนนัดหนึ่งก็ดังขึ้น' (หน้า 16) หรือจากเรื่อง 'ชั่วกาล' ที่กลับด้านมาเล่าเรื่องของ 'เธอ' ที่ทนไม่ได้กับความเฉยชาของ 'เขา' จึงต้องหนีไปคบหากับชายคนอื่น และหลังจากที่เธอได้กลับจากการหลับนอนกับชายผู้แล้ว ระหว่างทางกลับบ้านเธอได้ข่มมอเตอร์ไซด์ผ่านไปบนถนนมืดๆ และมีรถกำลังขับผ่านมาข้างหน้า 'ในช่วงขณะที่เธอกำลังจะขับสวนกับรถคันนั้น เธอก็คอยอยากให้มันเป็นรถบรรทุกซึ่งหวงไฟหน้ารถดับลงข้างหนึ่ง' (หน้า 45) และผลจากความต้องการของเธอก็คือ "เธอถูกรถบรรทุกชน" ตาย (หน้า 48) ดังนั้น 'ที่อื่น' ของตัวละครในสภาวะนี้อยู่ที่ 'โลกหลังความตาย'

ทางออกสุดท้ายคือตัวละครมีอำนาจที่จะเลือกได้เช่นกัน แต่เป็นการเลือกที่จะต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตอยู่ต่อไป ซึ่งมีเพียงเรื่อง 'อนาถา' เรื่องเดียวในทั้งหมด 12 เรื่อง ที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตัวละครใช้ทางออกนี้ 'เขา' เดินทางไปงานศพของเพื่อนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แล้วถูกคนในพื้นที่สองคนคุกคามและข่มขู่ แต่เขาก็ 'หอบเอาถังที่เขากระซิบไว้ในมือขวาก่อไปตีเป้าทางแกงของชายร่างเล็ก ชายร่างใหญ่เห็นเช่นนั้นก็น้ำตาตกเสีย ชายร่างเล็กทำท่าจะลุกขึ้นหนี แต่ก็ถูกดึงคอเสื้อให้กลับลงมานั่งที่เดิม' (หน้า 105)

นอกจากการขัดขืนต่อคนอื่นแล้ว เขายังต้องขัดขืนกับจิตใจของตัวเองหลายครั้ง เพราะตลอดเวลาที่เขาอยู่ในจังหวัดนี้ แพนเก่าก็ได้มาใกล้ชิดสนิทสนมด้วยตลอดเวลา และในตอนท้ายเรื่องแพนเก่าได้มาขอพักค้างคืนห้องเดียวกันกับในโรงแรม แต่เขาก็สามารถ 'ข่มใจ' ตัวเองไม่ให้กลับไปมีความสัมพันธ์ที่เกินเลยกับแพนเก่าได้ เพราะเขาได้มีภรรยาและลูกแล้ว "สำหรับเขามันคือวันเวลาที่ผ่านพ้นไป เป็นเหมือนทางแยกที่เขาได้เลือกเดินมาเป็นระยะที่ไกลมาก ช่วงขณะหนึ่งของการมองเห็นนั้น ทำให้เขานึกสงสัยไปว่า หากเขาเลือกอีกเส้นทางหนึ่งแล้ว ภาพที่เขาเห็นอยู่เบื้องหน้าจะมีความหมายแตกต่างไปเพียงใด" (หน้า 106) การให้ชื่อเรื่อง 'อนาลัย' จึงสอดคล้องไปกับทางออกที่ตัวละครเลือก เพราะอนาลัยหมายถึง 'การไม่มีอยู่' หมดซึ่งความพัวพัน เป็นอีกนามหนึ่งของการหลุดพ้น' (คำนำ) ดังนั้น 'ที่อื่น' ของตัวละครก็คือที่ที่เขา 'เลือก' ได้เองว่าจะมีชีวิตอยู่บนโลกนี้

หากเปรียบว่าเรื่องสั้นเรื่องสุดท้ายคือแสงสว่างให้กับเรื่องสั้น 11 เรื่องที่ผ่านมา แสงนี้ก็จะเป็นอย่างแค่ 'แสงสุดท้ายของมหรสพชีวิตส่องสว่างขึ้นมาท่ามกลางความมืดในช่วงระยะเวลาหนึ่ง' (หน้า 63) เท่านั้น เพราะในท้ายที่สุดแล้วทางออกที่ตัวละครเลือกเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในระดับปัจเจกบุคคล แต่ในระดับของระบบสังคมยังไม่ได้เปลี่ยนแปลง ดังนั้นการที่ 'เขา' เลือกที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปในสังคมนี้ เขาก็ต้องกลับมาตกอยู่ภายใต้อำนาจของระบบอุปถัมภ์ และระบบราชการอีกอยู่ดี นั่นแสดงว่าเขาก็ไม่ได้พ้นไปจากความพัวพันอย่างแท้จริง

หรือความตายจะเป็นทางออกสุดท้าย? ไม่ว่าจะเป็นความตายที่ตัวละครถูกหยิบยื่นให้หรือหยิบยื่นให้ตัวเองจะถือว่าพ้นไปจากสภาพการพัวพันกับสิ่งทั้งปวงได้หรือไม่

โดยปกติ คนเราจะมีชุดความเข้าใจในเส้นแบ่งระหว่างความมีชีวิตและความตายอยู่แล้ว แต่ในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้ผู้เขียนทำให้เส้นแบ่งนั้น 'พร่าเลือน'

ก่อให้เกิดความคลุมเครือ จนไม่อาจอธิบายได้ว่าตัวละครอยู่ในเขตความมีชีวิต หรือข้ามเขตความตายไปแล้ว การทำเส้นแบ่งดังกล่าวได้ 'เจือจาง' ก็เพราะ ต้องการจะบอกว่า ไม่ว่า 'ที่อื่น' จะอยู่ที่ไหน (จะมีชีวิตอยู่หรือตายไป) สถานะ ทั้งสองฝั่งนี้ก็จะยังคง 'พัวพัน' ถึงกันเสมอ ด้วยสิ่งของเครื่องใช้ คน สถานที่ หรือแม้แต่ความทรงจำของตัวละครเอง

ดังนั้น 'ที่อื่น' ในความหมายว่าเป็นทางออกของตัวละครนั้นจึงเป็น เพียง 'การย้ายที่' กลับไปกลับมาระหว่างการมีชีวิตอยู่และการตายไป มนุษย์อยู่ ตรงกลางระหว่างสองสิ่งนี้ที่มีอำนาจของปัจเจกบุคคล อำนาจของระบบสังคม และอำนาจของจักรกรรมคอยควบคุมอยู่เสมอ และเรื่องสั้นทั้ง 12 เรื่องนี้ก็ สะท้อนให้เห็นแล้วว่า ที่อื่น เป็นเพียง 'เล่ห์เพทุบาย' เท่านั้น
